

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 8, Mart 2017, ss. 183-202.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 4, Issue 8, March 2017, pp. 183-202.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2017.60

YABANCI SEYYAHLARIN GÖZÜYLE OSMANLI TOPLUMUNDA SUÇ ve CEZA *Crime and Punishment in the Ottoman Society from the Perspective of Foreign Travelers*

İmran TEKELİ*

Özet: Bu yazıda, 15 ila 17. yüzyıllar arasında Osmanlı toplumuna gelen yabancıların seyahatnameleri suç ve cezalar açısından incelenmiştir. Bu seyyahlar ve eserleri şunlardır: Pero Tafur Seyahatnamesi; Philippe du Fresne – Canaye Seyahatnamesi; Jean Thevanot Seyahatnamesi; Joseph de Tournefort Seyahatnamesi; Chardin Seyahatnamesi; Jean Baptiste Tavernier Seyahatnamesi; Ali Ufkî Bey ve Topkapı Sarayında Yaşam; Albertus Bobovius ya da Santurî Ali Ufkî Beyin Anıları; Salomon Schweigger, Sultanlar Kentine Yolculuk; Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü; Michael Heberer von Bretten, Osmanlıda Bir Köle, Brettenli Michael Heberer’in Anıları; Nicolas de Nicolay, Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda; Crailsheimli Adam Werner, Padişahın Huzurunda; Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde. Seyahatnamelerde görüldüğü kadarıyla, içki içenlere, kalpazanlara, hırsızlara, teşhircilere, zina yapanlara ve her türlü suça sopa; zina yapanlara necis işkembeyle eşeğe ters bindirme; ölçü ve tartıda hile yapanlara tahta kule; yalancı şahitlere, pahalı satan esnafa teşhir; içki satan Müslüman tüccara çengel; vergisini ödemeyenlere, hırsıza, eşkıyaya kürek; casuslara yakılma; Osmanlı hanedanından, eski Bizans soylularından suç işleyenlere kirişle boğdurulma; İslamiyet’ten çıkanlara ölüm cezası verilmiştir. Bu tespitten hareketle dönün Türkiye’sinde cezaların çok ağır ve caydırıcı olduğu gözlemlenmiştir. Cezaların, işkenceye varır boyutta, bu kadar ağır olmasının sebebi Osmanlı Devleti’nin uçsuz bucaksız topraklarında suçu ve suçluyu ortadan kaldırmaktır. Suç ve ceza, divan şiirinde sevgilinin güzellik unsurları ile ilgili benzetmelere konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyahatname, Suç ve Ceza, Osmanlı

Abstract: In this article, the crimes and punishment methods were studied, as stated in the seyahatnames (travel books) written by foreigners who came to Turkey between the fifteenth and seventeenth century. We studied the following travel books: the Pero Tafur’s Travel Book; Philippe du Fresne-Canaye’s Travel Book ; Jean de Thévenot’s Travel Book; Joseph de Tournefort’s Travel Book; Jean Chardin’s Travel Book; Jean-Baptiste Tavernier’s Travel Book; Topkapı Sarayında Yaşam: Albertus Bobovius or Ali Ufkî Bey from Santurî; Sultanlar Kentine Yolculuk (Journey to the City of Sultans) by Salomon Schweigger; Türkiye Günlüğü (Diary of Turkey) by Stephan Gerlach; Osmanlıda Bir Köle, Brettenli Michael Heberer’in Anıları (A Slave in the Ottomans, the Memoirs of Michael Heberer von Bretten) by Michael Heberer von Bretten; Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda (In the Empire of Süleyman the Magnificent) by Nicolas de Nicolay; Crailsheimer Adam Werner, Sultan’s Presence and Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589 (Reinhold Lubenau Travel Book, In the Ottoman Country 1587-1589). Traveler books describe that punishments of clubbing that was given to those who drank alcohol, swindlers, burglars, exhibitionists, adulterers and for all kinds of crimes; unclean tripe to adulterers; plank tower for those who were fraudulent in making measurements and weights; penal servitude for tax evaders, thieves, bandits. They also mention exposing those who were false witnesses and tradesmen who sold expensively; hooking to Muslim merchants who sold alcohol; burning of spies; strangling of criminals from the Ottoman dynasty and former Byzantine nobles; and the death penalty was given to those who left (apostate) the Islamic faith. It was observed that the punishments in the Turkey in the past were very heavy and dissuasive. The punishments were at the dimension of reaching torture. It is concluded that their severity was used to facilitate the governing of the vastly large territories of the Ottoman state, with the intention to eliminate the crimes and criminals. The crimes and punishment were the subject of classical Turkish poetry in the metaphor related to beauty.

Key Words: Travel Book, Crime and Punishment, Ottoman

* (Doktora Öğrencisi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı ABD, Ankara/Türkiye, e-mail: imranazak1453@gmail.com

Giriş

“Ve bir Çingane avretin bir Yahûdî’yle dutup Yahûdî’ye ve Çingane karısına işkence edüp söylediklerinde temâşâdır. Ve Çingane karısın necisli işkembe ile ters eşeğe bindirüp Yahûdî dahi bir eşek üzre siyaset ile geçirüp bir hây hû ile taklid etdiklerinde âdem gülmeden mebhût olur. Ve niçe bunun emsâli Çinganelere rağmen taklidleri vardır.”¹

Resim 1. Zina suçunu işlemiş bir kadın bir eşeğe ters bindirilmiş, başına işkembe sarılmış olarak ve eşeğin kuyruğunu tuttuğu hâlde sokaktan geçiriliyor.²

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Yahudi ve Çingene hokkabaz sınıfını tanıtırken hokkabaz sınıfının günlük hayattan sahneleri doğaçlama yoluyla canlandırıp halkı güldürdüklerini söyler; 17. yüzyılda zina suçuna necis işkembe cezasının verilmesini de bu şekilde nakleder. Bu ilginç ceza ile yazımıza giriş yapmamızın sebebi suç ve cezanın daha sonra açıklayacağımız üzere nitelik ve niceliğinin değişebildiğini göstermek içindir.

Suçun tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Tarihte bilinen ilk suçlu, ilk insan olarak kabul edilen Hz. Âdem’in oğlu Kabil’dir. İlk kanı dökerek, kardeşi Habil’i öldürerek, ilk suçunu işlemiştir.³ Cezası ölene kadar ıssız çöllerde başıboş dolaşmaktır. Kıyamete kadar da haksız yere öldüren her kişinin günahından bir pay ona yazılacaktır.⁴

Suç ve ceza insanlığın ana sorunlarından birisidir. Fyodor Mihayloviç Dostoyevsky, Suç ve Ceza adlı romanında baştan sona bu konuyu inceler.⁵ Dostoyevsky’nin Suç ve Ceza romanı ahlakın anlamını sorgulamakta, insanlığın iyiliği ve büyük idealler için hırsızlık ve cinayet gibi suçların işlenip işlenemeyeceğini, işlenirse suçun cezasız kalmasının mümkün olup olmadığını ve bütün bunların içinde vicdan azabı denen kavramın ne işe yaradığını sormaktadır. Kitap, sistemi ve adaletin ne olduğunu sorgulamaktadır. Hırsızlığın, tefeciliğin, fuhsun cezasız kaldığı St. Petersburg şehrinde küçük kız çocukları açlıktan ölmek için bedenini satmaktadır. Zeki ama beş parasız üniversite öğrencisi, romanın başkahramanı Raskolnikov, tefeci koca karıyı, Lizaveta’yı bu zihin bulantısı içinde öldürür. Romanın temel düşüncesi, “Suç işleyen kişi, mutlaka suçunun cezasını çeker.” üzerine kuruludur. Raskolnikov sonunda kürek cezasına çarptırılacak ve sürgüne gönderildiği yerde Tanrı’yı bulup ahlaklı, düzgün bir insan olacaktır. Suç ve ceza kavramı, birçok öç öyküsüne de konu olmuştur.

¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 1, YKY, İstanbul 1996, s. 349.

² Metin And, 16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Yaşam, YKY, İstanbul 2012.

³ Kuran-ı Kerim, Mâide Suresi, âyet numarası: 27, 30.

⁴ Hadis-i Şerif (Buharî, Müslim, Tirmizî).

⁵ Fyodor Mihayloviç Dostoyevsky, Suç ve Ceza, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016.

Böyle büyük ve temel bir sorundan hareketle, Osmanlı toplumunun suç ve cezaya yaklaşımı merak konusu olmuş; Pero Tafur Seyahatnamesi; Philippe du Fresne-Canaye Seyahatnamesi; Jean Thevanot Seyahatnamesi; Joseph de Tournefort Seyahatnamesi; Chardin Seyahatnamesi; Jean Baptiste Tavernier Seyahatnamesi; Ali Ufkî Bey ve Topkapı Sarayında Yaşam; Albertus Bobovius ya da Santurî Ali Ufkî Beyin Anıları; Sultanlar Kentine Yolculuk; Türkiye Günlüğü; Osmanlıda Bir Köle, Brettenli Michael Heberer'in Anıları; Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda; Padişahın Huzurunda; Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde'nin incelenmesi sonucunda 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar olan dönemde, Osmanlı toplumunda yabancı gezginlerin dikkatini çekmiş olan belli başlı suçlar ve bu suçlara verilen cezalar alfabetik olarak belirlenmiştir.

Asma (İdam) Cezası

Genellikle hırsızlık yapanlara idam cezası verilmektedir. Seyyahlar, zaman zaman Türklere verilen cezalarla Osmanlı toplumunda yaşayan gayrimüslimlere verilen cezaları karşılaştırarak cezalarla ilgili yorum yapmış, Türklere verilen cezaları daha ağır bulmuştur: Tournefort, hırsızlık yapan Türklerin kendi milletlerinin onurunu kurtarmak için zindanda boğulup taş doldurulmuş bir çuvala konarak denize atıldığını söyler. Rumlar hırsızlık yapınca ya sopa cezası uygulanmaktadır ya da ilk ağaca asılırlar.⁶

Osmanlı toplumunda var olan her türlü olay ve sosyal hayat, şairlerin divanlarına da yansımıştır. Hayattan kopuk, kendi toplumundan uzakta, fildişi kulede yaşadığı iddiasıyla saldırıya, iftiraya uğrayan divan şairleri aslında çağlarında olan biteni şiirlerinde dile getirmişlerdir. Divanlarda suç ve ceza ile ilgili belge durumunda beyitlere rastlanmaktadır.⁷

Necati Bey divanından alınan aşağıdaki beyitte, gönül sevgiliden öpücük çalmaya uğraşan bir hırsıza benzetilmiş, zülüflerin yanında öpücük çalmaya kalkışan gönlün, sevgilinin idam ipine benzeyen zülüflerine asılacağı söylenmiştir. Bu beyitte hırsızlara asma / idam cezasının verilmişinden bahsedilmiştir.

*Zülfü katında bûse ugurlamaga gönül
İtme heves ki duyduğu gibi hemân asar
(Necâtî, G70/4)*

Resim 2. Karı Koca Evdeyken Hırsızlar Evi Soyuyor⁸

Çengel (Kancaya Asma) Cezası

Müslüman bir kadınla zina yapıp uyarılara rağmen Müslüman olmayı reddeden ve zina suçunu işlemeye devam eden gayrimüslimlere; yağmacı Rumlara, adam öldürenlere çengel cezasının verildiği seyahatnamelerde belirtilmiştir.

Tournefort Venediklilere sığınmış yağmacı Rumların yakalandıkları takdirde canının bağışlanmadığını, mutlaka kazığa oturtulduklarını ya da çengele asıldığını anlatmaktadır.

⁶ Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, C. 1, çev. Ali Berktaş-Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul 2013, s. 90.

⁷ Konuyla ilgili bk. Neslihan İlknur Koç Keskin, *Sosyal Hayatın 17.Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2009; Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Türkiye Kitabevi, 2007; Özge Öztekin, *Divanlardan Yansıyan Görüntüler*, 18. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri, Ankara 2006.

⁸ Hümâyûnnâme.

Savaşta yakalanan etrafı talan eden yağmacı Rumların işkenceye çarptırılmamak için paşaya teklif ettikleri para cezası kabul edilmez, ya kazığa oturtulur ya da çengele asılırlardı.⁹

Mesîhî, feleğin celladının düşmanlara işkence etmek için gökyüzünde hilâli çengel gibi gösterdiğini söylemiştir:

*Hasmuna işkenceye çeksün diyü cellâd-ı çarh
Âsumânda görinür çengâl gibi her hilâl (Mesîhî)*

Mürtede, yani Müslümanlıktan çıkıp başka bir dine girenlere verilen ölüm cezalarından biri de çengel cezasıdır. Stephan Gerlach, 5 Şubat 1578'de, evvelce Müslüman olup sonradan dininden dönen birinin kancaya asıldığını söylemektedir.¹⁰

Resim 3. Seyyid Lokman, Tarih-i Sultan Süleyman'da "Çengel Cezası"

Değnek (Sopa) Cezası

Değnek, sopa ya da falaka cezası hemen her türlü suçluyu cezalandırmakta kullanılır. Gürültü yapıp huzuru bozanlar, içki ticareti yapanlar, içki taşıyanlar, hırsızlar, devletten mal varlığını saklayıp vergi kaçırmaya kalkanlar, her tipte suçu işleyenler öncelikle sopa cezasına çarptırılır; işledikleri suçun büyüklüğüne göre başka cezalara da maruz bırakılırlardı.

Mezâkî, aşağıdaki beyitte dini, ruhunu anlamadan sadece kuru ibadet etmek zanneden zahitlerin yüzünden kimsenin şarap içemediğini, sarhoşluktan da ayılamadığını söylemektedir. Şair, zahitlerin suyun dünyasını kurutup zahitlerin çeşmesini akıttıklarından şikâyet ederek içki yasağından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirir.

*Akıtdı çeşme-i zühdi kurutdı 'âlem-i âbı
Ne kimse nûş-ı mey eyler ne hod def'-i humâr eyler (Mezâkî, K8/ 61)¹¹*

Yabancı seyyahlar bir fotoğrafçı yahut gazeteci titizliğiyle suçlar ve cezaları tek tek not almaya gayret etmiştir. Tournefort, adalarda yaşayanlardan mal varlığı miktarınca vergi alan

⁹ Joseph de Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 95.

¹⁰ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, C. 2, çev. Türkis Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2007, s. 727.

¹¹ Ahmed Mermer, *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, AKM Yay., Ankara 1991, s. 99.

memurların malını saklayan, böylelikle vergi kaçırarlardan ve bu işe ortak olan adadaki görevlilerden sopa zoruyla vergi toplandığını söylemiştir.¹²

Seyyah ayrıca, kocası kendisini yasak şeyler için zorlayan bir kadının durumunu anlatmak için kadının önüne çıkıp kadının önünde terliğini ters çevirdiği bilgisini de anlattıklarına ilave etmiştir. Bu işareti anlayan kadı, kocayı bulur ve ondan kendisini savunmasını ister. Eğer koca sağlam kanıtlarla kendisini savunamazsa kadı ona sopa cezası verir, ikisini boşayarak birbirinden ayırır.¹³

Aynı yazar, seyahatnamesinde Türklerin içkinin ticaretini yapanları baskına uğratması ve değnek cezasıyla cezalandırmasını çok normal karşılamış, keyif verici içeceklerin satışını engellemenin halka büyük hizmet olduğunu söyleyerek Osmanlı hukuk sistemini bu noktada haklı bulmuştur.¹⁴

Resim 4. Dere Kenarında Âlem Yaparken Yakalanan Çift (I. Ahmed Albümü'nden)

Sâbit, aşağıdaki beyitte sarhoş oluncaya kadar içki içirilen zahidin, sarhoş oldum gitmek istiyorum dedikçe yanında taşıdığı asasıyla dövülmesini ister.

*Geh bâde içür zâhide sâkî geh 'arak bas
Mestem turamam dirse 'asâsı ile tayak bas (Sâbit, G169/1)¹⁵*

Tournefort, görevli memurların şarabı getirenleri yakalayacak olursa iki ya da üç yüz sopyla cezalandırdığını söylemektedir.¹⁶

¹² Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 155.

¹³ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 67.

¹⁴ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 129.

¹⁵ Neslihan İlkur Koç Keskin, *a.g.e.*, s. 1096.

¹⁶ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 32.

Resim 5. Falakaya Yatırılmış Bir Erkek¹⁷

Tournefort, adalarda yaşayan Rumların zengin gösteren kıyafetlerle gezerlerse vergi memurlarının ellerinde, avuçlarında ne varsa alacağından korkup pis, eski giysilerle gezdiğini; bazılarının da vergi memurları geleceği zaman ya pis giysilerle gezmek ya da bütün mal varlıklarını kaybetmek ikilemini yaşamamak için vergi memurları gidene kadar utanç içinde mağaralarda saklandığını anlatır.¹⁸

Tournefort kitabında değnek darbelerinin ayak tabanlarına çok sert indirildiğini, atılan sopanın tesbih tanesiyle sayıldığını ve değnek cezasını hak eden kişinin vafına ve kim olduğuna bakılmaksızın dövüldüğünü anlatır.¹⁹ Yüksek sesle konuşup sessizliği bozanlara, bilinçli bir şekilde teşhircilik yaparak bir yerlerini gösterenlere sopa cezası verilirdi. Devriye gezen subaylar suçluyu hemen oracıkta döverlerdi.²⁰

Resim 6. Teşhircilerin Gösterdikleri Uzva Sopa İle Vurulması Atâyî Divânî'ndan

Bir başka seyyah Gerlach, Osmanlı toplumunda suç ve cezalara ait bütün gördüklerini seyahatnamesinde anlatmaya çalışır. Piyasaya kırık para süren çok sayıda Yahudi kalpazanın önce tutuklanıp Divan'a götürüldüğünü ve orada değnek cezasına çarptırıldıklarını görür. Kalpazanların sırtlarına ve tabanlarına vurulan değnek adedi kadar para cezasına çarptırıldığına tanık olur.²¹

¹⁷ Metin And, *a.g.e.*, s. 230.

¹⁸ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 155.

¹⁹ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 91.

²⁰ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 3.

²¹ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 197.

Ali Ufkî Bey ise, içoğlanlarına her türlü suçtan ya da ufak kabahatten ötürü sopa cezasının verildiğini anlatmaktadır.²²

Hapis Cezası

Hırsızlara, siyasi mahkûmlara, hapis cezası verilir. Ayrıca daha büyük suçlarının da önce hapse atılıp sonra başka cezalarla cezalandırıldığı da olur. Heberer zina suçunu işleyen Müslüman kadımla Hristiyan erkeğin öncelikle bu suçu işlemekten vazgeçmeleri için uyarıldığını, zina suçunda ısrar edenlerin hapse atıldığını, erkek Müslüman olmaz ve bu suçu işlemeye devam ederlerse ikisinin de en ağır ölüm cezalarına çarptırıldığını anlatır.²³ Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti zamanında ölüm cezasına çarptırılacak olanlar öncelikle sopa ve hapis cezasıyla caydırılmaya çalışılmaktadır.

Necâtî Bey, aşağıdaki beyitte çene çukurundaki beni yer altı zindanına atılan hırsızlara benzetmiştir. Bunun sebebi ise eski zaman hapishanelerinin bazılarının kuyu biçiminde ve yerin altında olmasıdır.

*Hâl-i siyehün çâh-ı zenahdânda nigârâ
Bir ugrı durur kim kala zindânlar içinde (Necâtî, G553/5)*

Osmanlı Devleti hangi ülkeyle savaş hâlindeyse, o ülkenin elçisi barış sağlanıncaya dek konutunda ev hapsinde tutulurdu: Fresne-Canaye, Osmanlı devleti Venedik’le savaştayken, Venedik balyosu Barbaro’nun 7 Mart’ta barış yapılanaya kadar ev hapsinde tutulduğundan bahseder. Venedik’le savaş süresince evinde kapatılarak hapis tutulan Venedik elçisi Barbaro, barışın yapılması sayesinde Saray’ın gönderdiği bir çavuş aracılığıyla serbest bırakılır. 7 Mart günü bu olayı duyan bütün Pera halkı ve Hristiyanlar çok sevinir.²⁴

Kafa Kesmek

Seyahatnamelere göre, kendisine verilen görevi düzgün tamamlayamayan paşaların ve üst düzey yetkililerin, açıklanmaması gereken devlet sırlarını açıklayanların, hapishanelerden mahkûmların kaçışını engelleyemeyen görevlilerin, bazen de mürtetlerin kafası kesilirdi.²⁵ Kafa kesme cezası ile ilgili olarak Tournefort’un anlattıkları dikkat çekicidir:

Yazar, kentin yukarısındaki bir çeşit hisarda Yeniçeri ağasının oturduğunu, padişahın emriyle paşa ya da ülkenin en ileri gelenlerinden bazı kişileri kellesini uçurmak üzere hisara çağırıldığını söylemektedir. Paşanın ya da eyaletteki kimi ileri gelenlerin kellesini almak istediğinde padişah, yeniçeri ağasına bir kapıcıyla ferman göndermiş ve hükümlünün hisara çağırılmasını istemiştir. Yeniçeri, kellesi alınacak olanlara padişahın buyruğu üzerine hisara gitmelerini haber vermiş; saraydan gelen kapıcı buyrukları göstermiş ve başka bir tören yapılmaksızın suçluların kafası kesilmiştir.²⁶

Tavernier, İran’a yaptığı son seyahat sırasında bu infazlardan birine tanık olmuştur: Padişahın (IV. Murad) Kandiye Savaşı için istediği on iki bin askeri geç gönderen paşanın kellesi alınmış ve suçlu bulunan paşaların kellesini alma işini padişahın gönderdiği bir kapıcı yapmıştır. Aynı kapıcı, gene aynı savaş için istenen altı bin askeri eksiksiz göndermediği için Kars paşasının idam fermanını da götürmüştür. İstanbul’a dönmekte olan bu kapıcıyla yazar bir köyde karşılaşmış ve kapıcı, istemediği hâlde seyahatname yazarına, bir çanta içinde padişaha götürdüğü, bu iki paşanın kellelerini göstermiştir.²⁷

²² Ali Ufkî Bey / Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun, Topkapı Sarayında Yaşam*, Kitap Yay., İstanbul 2013.

²³ Michael Heberer, *Osmanlıda Bir Köle, Brettenli Michael Heberer’in Anıları*, Kitap Yay., İstanbul 2016, s. 212-3.

²⁴ Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul 2009, s. 51.

²⁵ Joseph de Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 45.

²⁶ Joseph de Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 130; Jean Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, Kitap Yay., İstanbul 2010, s. 54.

²⁷ *A.g.e.*, s. 54.

Mürtetlere ölüm cezası verilir; ancak ölüm cezasının şekli farklılık arz etmektedir. Bazı seyyahlar mürtetlerin çengel cezası ile cezalandırıldığını söylerken, bazıları da İslam dininden çıkıp başka dine giren bu adamların kafasının kesildiğini anlatmaktadır. II. Selim devrinde, 16. yüzyılda İstanbul'a gelen Fresne-Canaye, İslam dini üzerine iyice derinleşmiş ve halkın gözünde saygınlık kazanmış bir din adamının uzun yıllar önce Sırbistan ve Bosna'ya giderek Hristiyan dinini yaymaya, vaazlar vererek çok sayıda taraftar toplamaya başladığını, yeniçerilerin arasında da epeyce taraftarının olduğunu anlatmıştır. Osmanlı donanmasının sefere çıktığı sırada Mehmed Paşa bu din adamını mektup yazarak yanına çağırır. Din adamının görüşlerini dinlerken hiddetlenip ertesi gün At Meydanı'nda recmedilmesini (taşlanarak öldürmesini) buyurur; fakat mürtedin askerinin içindeki yandaşlarının durumu haber alıp isyan çıkartabileceğinin bilgisi gelince paşa, ertesi günü beklemeden hapisanede adamın kafasının kesilmesini emreder. Bu adamın Hamza Bali olduğu tahmin edilmektedir. Aynı olaydan benzer ifadelerle Stephan Gerlach da bahsetmiştir.²⁸ Stephan Gerlach çok dikkat çekici olarak, ramazan ayında idam cezasının uygulanmadığını belirtmektedir.²⁹

15. yy divan şairi Vasfi bu cezayı aşağıdaki beytine konu etmiştir. Zülüflerin, yanaktaki ayva tüylerinin sırrını açıkladığı için baş kesme cezasına çarptırılacağını söylemektedir. Şair açıklanmaması gereken devlet sırlarını açıklayanlara verilen baş kesme cezasını zülüf-ayva tüyü üzerinden ima eder.

*Sırrın hatunun gerçi ki fâş eyledi zülfün
Hoş varmadı çok baş kesilür bu haber üzre (Vasfi)*

Resim 7. Eli Kementli Cellat Resmi³⁰

²⁸ Fresne-Canaye, s. 90-1; Gerlach, C. 1, s. 79-80.

²⁹ A.g.e., C. 1, s. 272.

³⁰ Neslihan İlknur Koç Keskin, "Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü", *Türkiyat Mecmuası*, 26/2, 2016, s. 247-65.

Kazığa Oturtma Cezası

Bu ceza, ülkesine ihanet edenlere, halka işkence yapanlara, erkek çocuklarına işkence yapip tecavüz edenlere verilir. Devlete ihanetle suçlanan kişiler, casuslar kazığa oturtulur.³¹

“Bir soyguncu çetesine mensup iki Rum, İstanbul yakınlarında insanlara saldırdıkları ve soyduktan sonra acımasızca öldürdükleri için bugün idama mahkûm edildiler. Çete on yedi kişiden ibaretmiş. Cellat idamda kullanılacak olan kazıkların uçlarını Hristiyanlara yağlatmış ve saraydan Edirnekapı dışına kadar taşıtmış. Kent kapısının dışına çıktıklarında, önelere çıkan Hristiyanlara mahkûmların gömüleceği çukurları kazdırmış, diğerlerini de mahkûmları kazığa geçirmekte yardımcı olmakla görevlendirmiş... Kazığa geçirilecek olan mahkûmun ayaklarına ipler bağlamışlar, sonra kazığı makatına saptamışlar ve kazık zavallı mahkûmun tüm vücudundan geçip yukarı çıkana kadar Hristiyanlara ipleri çekirmişler.”³²

Kırbaç ve Boynuna Demir Halka Geçirme Cezası

Sadece Schweigger’in söz konusu ettiği bu ceza, kaçmaya kalkan kölelere verilir. Schweigger, Türklerin tutsakların kaçıp kurtulmak için fırsat kollamalarını doğal karşıladığını ve bu nedenle de onların canlarına kıymadıklarını ancak yine de kaçmaya kalkıp yakalanan kölelere gereken cezanın da verildiğini anlatır. Kaçmaya kalkışan köleler yakalanınca kırbaçlanmış ve boynuna bir demir halka geçirilip başı uzun bir kanca ile bu halkaya bağlanmıştı. Önünden her geçen bu kancayı yakalayıp sarsmıştır.³³

Kirişle Boğma Cezası

Yalnızca soylu kişilere uygun görülen bir öldürme tarzı olarak kabul edilir. Osmanlı hanedanına mensup olanlar ve eski Bizans soyluları sadece bu yöntemle öldürülür. Salomon Schweigger, eski Bizans hanedanından soylu bir Rum’u Sultan Murat’ın 3 Mart günü Bulgaristan yolunda kirişle boğdurduğunu anlatır. “Deniz gümrüklerini toplayan bu kişi aynı zamanda saraya kürk ve değerli astarlık malzeme de temin etmekteydi. Eflak ve Moldovya’da çıkan bir isyandan sorumlu tutulmuştur. İnfazdan sonra ölenin bütün taşınır ve taşınmaz mallarını Kılıç Ali Paşa açık artırma ile satmıştır. Bu adamın 1578’de boğdurulması, hamisi olan veziriazama gözdağı verme isteği olarak değerlendirilmiştir.”³⁴

Kürek Cezası

Bu ceza killi toprak ve sakız çalanlara verilir. Tournefort ve Thevenot seyahatnamelerinde belirtildiğine göre, sakız gibi, killi toprak da padişaha aittir. Sakız ağacının bulunduğu caddelerdeki kulübelerde sakız alınıp götürülmesin diye bekçiler oturur, yoldan geçenler gözetlenir, sakızın olduğu yerden geçen insanların üstü başı en mahrem yerlerine kadar aranmıştır. Sakız gibi Osmanlı ülkesinin değerli doğal varlıklarını çalanlar, sakızı sakız ağacı yetişmeyen yerlere taşıyanlar yakalanınca kürek cezasına çarptırılır ve tüm malına el konurdu ve bu suç affedilmezdi.³⁵ Sakız çalanlara kürek cezasının verilmesi bugünün insanına tuhaf görünebilir. Oysa günümüzde Portekiz’de de benzeri bir ceza mantar ağacını hatta ağacın dalını kesenlere karşı uygulanmaktadır. Portekiz’de mantar ağacı devletin malı kabul edilir, devletten izinsiz mantar ağacını budamaya kalkanlar para ya da hapis cezasına çarptırılmaktadır.

Malına El Koyma Alma Cezası

Seyahatnamelerden anlaşıldığı kadarıyla büyük bir suç işleyip kellesi alınan paşaların, sokak sokak gezip suçlu arama bahanesiyle suçlulardan haraç kesen, rüşvet verdikleri takdirde suçlunun suçunu görmezden gelen yahut halka zorbalık yapan ve şikâyetin soruşturulması neticesinde suçlu bulunan subaşılının, aseslerin, yeniçerilerin ve diğer görevlilerin mal varlığına

³¹ Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2014, s. 87.

³² Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 302-3.

³³ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 115.

³⁴ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 88-106.

³⁵ Joseph de Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 248.

el koyulurdu.³⁶ Seyyahın bahsettiği bu ceza Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'nin şu beytinde de geçmektedir:

*Bî-edeblik eyleyüp çün keffine öykündi kân
Malın alup halk-ı âlem itdi anı pâymâl* (Tâcîzâde Ca'fer Çelebi, K7/ 37)

Ca'fer Çelebi, değerli madenlerin, mücevherlerin paylaşılmasını hüsn-i ta'lil yoluyla madenin edep çizgisini aşarak sevgilinin (cömertlik) eline özenmesine bağlamış. Halk da aşırılığa kaçan madene, malına el koyma cezası vermiş. Beyitte o günkü Osmanlı toplumunda var olan, malına el koyma cezasından bahsedilmiştir.

Gerlach kitabının ilerleyen sayfalarında da halka kötü davranıp haraç ve rüşvet işlerine bulaşan memurların mal varlığına el konduğundan bahsediyor. Türklere ve Hristiyanlara kötü davranan bir subaşı mahkûmların cezasını yok yere ağırlaştırdığı ve onlardan haraç kestiği, zorla para aldığı için yapılan şikâyet üzerine tutuklanmıştır. Gerlach, tutuklunun suçu çok büyükse, adaleti yerine getirmek üzere padişahın, onun bütün mal varlığına el koyacağını anlatmıştır. Yine Gerlach üst düzey bir görevlinin görevini kötüye kullandığına dair şikâyetler olursa adamın evine bir çavuşun gönderildiğini, çavuşun adamı zincire vurarak paşanın karşısına çıkardığını aktarmıştır. Paşa davayı yürütmek için yanına İstanbul kadısını ve defterdarı almıştır. Suçlunun değerli malları ortalığa serilmiş, padişah içlerinden beğendiklerini seçtikten sonra yoksulların şikâyetlerini dinlemiştir. Suçu sabit olursa, suçlanan devlet görevlisinin mallarına el konmuş ve başkalarından zorla aldıklarını geri vermeye mecbur olmuştur.³⁷

Organ Kesme Cezası

Tecavüz edenlerin cinsel organı kesilirdi. Salomon Schweigger, oturdukları yerin yakınlarında yaşayan bir Rum terzinin erkek çocuğuna cinsel tacizde bulunurken suçüstü yakalandığından cinsel organının kesildiğini, tecavüzcünün Hristiyanlığı reddetmemesinden dolayı minarenin tepesinden aşağı atılarak öldürüldüğünü anlatmaktadır.³⁸

Para Cezası

Kentte bir adam öldürüldüğünde, eğer katil bulunamazsa, o sokakta oturan komşular 400 bin akçe ödemek zorundadırlar.³⁹ 16. Yüzyılın sonlarında dünyaya gelip 17. yüzyılın başında hükümdarlık yapan I. Ahmed'in Adaletnâmesi 16. yy.da Osmanlı ülkesini gezen seyahatname yazarının aktardıklarını kanıtlar niteliktedir: “Eğer bir köyde birisi soğuktan donmuş veya ağaçtan düşmüş ve ölmüş, suda boğulmuş veya öldürülmüş hâlde bulunmuş olsa, siz (beylerbeyi) köye gelip: ‘kan cürmü ve öşr-i diyet bizimdir’ iddiasında bulunursunuz. Köyde günlerce kalıp köylüleri hırpalar, hapsedersiniz, döversiniz ve öşr-i diyet olarak büyük miktarlarda altın ve kuruş alırsınız...”⁴⁰

Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçmelerine rağmen Türklerin camilerine gitmek istemeyen, din konusunda özgür olmak isteyen, ‘dönme’ diye adlandırılan kişiler her gün kendi adına camiye gidip dua edecek birisine yarım akçe verir ya da bu parayı ceza olarak öderdi.⁴¹

³⁶ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 373.

³⁷ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 2, s. 251.

³⁸ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 205; Stephan Gerlach, *a.g.e.*, s. 236-7.

³⁹ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, s. 313.

⁴⁰ Halil İnalçık, *Adaletnameler, Belgeler 2*, İstanbul 1965, s. 126; Süreyya Farukî, *Devletle Başa Çıkmak, Osmanlı İmparatorluğunda Siyasal Çatışmalar ve Suç*, Alfa Yay., İstanbul 2016, s. 56.

⁴¹ Stephan Gerlach, C. 1, s. 126.

Tahta Kule Cezası

Ölçü ve tartıda hile yapanlara uygulanan bir tür teşhir cezasıdır. Fresne-Canaye ölçü tartıda hile yapan esnafın boynuna ortası oyuk bir tahta geçirilerek yanındaki dört ya da beş cellatla birlikte yol boyunca yürütüldüğünü ve yüksek sesle suçunu haykırdığını anlatmıştır. Seyyaha göre, suçlunun kafasının üstünde suçunun niteliğini anlatan bir yazı da bulunmaktadır. Boynuna geçirilen tahtanın üzerine büyük çanlar takılıdır. Çingırağın sesini duyan insanlar hilekâr satıcıyı aşağılamak için meydanda toplanmıştır. Suçlular boyunlarında bir yazıyla hem yürür hem de suçunu haykırmıştır.⁴²

Resim 7. Tahta kule Cezası: Bir satıcı, eksik tartı veya eksik ölçü kullanırsa başı ağır bir tahtaya geçirilir, tahtadan ufak çanlar sarkar ya da boynuna ağır, büyük boyda bir çan takılarak sokaktan geçirilir. Her ikisinde de başına tilkikuyrukları takılmış bir serpuş vardır.⁴³

Tahta kule cezasında ortası oyuk bir tahta kullanılırken, ilk defa Stephan Gerlach, ortası oyuk, büyük, ağır, dört köşeli bir taşın ekmekleri çok küçük yapan bir fırıncının başına geçirildiğini anlatır. Taşın dört tarafına asılan büyük inek çanlarının, cezalının geçtiği yollarda halkın iştihasına ve suçluyu görmek için toplanmasına yaradığını, teşhir için dolaşan suçlunun yanında iki yeniçerinin muhafızlık yaptığını aktarır. Durup dinlenmek isteyen suçlu her seferinde beş akçe ödemek zorundadır.⁴⁴

Teşhir Cezası

Kalpazanlara, yalancı şahitlere, zina suçunu işlerken yakalanan Yahudi ve Hristiyanlara uygulanan cezadır.

Stephan Gerlach, kalpazanların ve yalancı şahitlik yapanların bir eşeğe ters oturtulduğunu ve başına yüksek, beyaz, boynuzlu bir başlık geçirilerek kentin bütün sokaklarında dolaştırıldığını, halkın suçluların üzerlerine çamur attığını anlatır. Daha sonra suçludan para cezası alınmış ve fena hâlde dayak atılmıştır. Fahişelik yapanlara ve yasa dışı ilişkilerde bulunanlara da bu ceza verilmektedir; ancak teşhir cezası daha çok suçüstü yakalanan Hristiyanlara ve Yahudilere uygulanan bir cezadır.⁴⁵

Süreyya Farukî, Devletle Başa Çıkmak adlı kitabının Ankara'da Kalpazanlık adlı bölümünde, 1599 yılının Temmuz-Ağustos aylarında, yani 16. yüzyıl biterken, Ankara kadı sicillerine kaydedilmiş bir kalpazanlık olayını anlatır: "Sabuni Mahallesi'nden bir grup insan, komşuları boyacı Abdi bin Murad hakkında sahte sikkeler bastığı suçlamasıyla mahkeme önüne çıktılar. Yetkililer bu suçlamaya geniş kapsamlı bir soruşturma ile yanıt verdiler." Ankara Kadı Sicillerinden aktardığı olayın devamında yazar, zanlıyı suçlamak için yeterli delile

⁴² Philippe du Fresne-Canaye, *a.g.e.*, s. 68; Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 95.

⁴³ Metin And, *a.g.e.*, s. 231.

⁴⁴ Stephan Gerlach, C. 1, *a.g.e.*, s. 95.

⁴⁵ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 204.

ulaşamadığını, ancak Abdi'nin kalpazanlık suçlamasıyla üç dört kez arandığını ve her defasında kanunun elinden sıyrılmayı başardığını anlatır: “*Bundan sonra soruşturmacılar, zanlıyı sahip olduğu şüpheli nesnelere beraber halka sergilediler. Söz konusu alet edevat adamın kapısının önüne serilmişti ve bunların onun evinde bulunduğunu onaylaması istendi. Kendisinden önce aynı şeyi söylemiş komşularına atıfta bulunarak, Abdi bu durumu rahatça doğruladı.*”⁴⁶

Burada sürekli kalpazanlık suçlamasıyla kadiya şikâyet edilen zanlının, evindeki şüpheli nesnelere teşhir cezasına çarptırılması anlatılmıştır.

Gerlach, yalancı şahitlik edenlerin, ellerindeki malı yüksek fiyata satanların teşhir cezasına çarptırıldığını, cezalandırmak amacıyla yalancı şahitlerin yanaklarının ve alınlarının dağlanarak yüzlerinin boyandığını ve yüzlerine işaret konduğunu, eşeğe ters bindirilip ellerine dizgin yerine eşeğin kuyruğu verilerek sokaklarda dolaştırıldığını anlatır.⁴⁷

*Bî-vakt geldi yâr işigüne meh-i münîr
Şeb-revlük anun uşda getirdi yüzüne kir* (Necâtî Bey, G77/7)

Gerlach'ın anlattığı bu ceza Necâtî'nin aşağıdaki beytinde de söz konusu edilir. Necâtî Bey bu beyitte ayın sevgilinin kapısının eşiğine gece vakti uğradığı için ayıplanıp teşhir cezasına çarptırıldığı için yüzünün kirli olduğunu anlatır. Ayın etrafında halenin olması hüsn-i ta'lil yoluyla ayın ayıplanacak iş yaptığı için suratına kirli, pis şeylerin sürülmesine bağlanmıştır.

Gerlach, konuyla ilgili bir başka çarpıcı örnek daha anlatır: Sattığı kumaşlara çok yüksek fiyat koyan bir Yahudi'ye ceza olarak, burnunun alt kısmından bir bağ ipinin geçirildiğini ve bir görevlinin bu ipten tutarak onu kentin sokaklarında dolaştırdığını anlatır. Adam bu cezanın kendisine niçin verildiği anlaşılsın diye kumaşı da elinde taşımak zorunda kalmıştır.⁴⁸

Yakma Cezası

Seyahatnamelere göre, casuslara, İslam dininden çıkanlara, İslam dinini kötileyenlere, peygamberlere iftira atanlara yakılma cezası verilirdi. Tournefort'a konakladıkları bir handaki hancı, patavatsız bir dille, biraz da gözdağı vererek Türkiye'de casuslara yakılma cezasının verildiğini söyler. Hancı yazarla yanındakileri kastederek yazarın yanındakilerin bitkiler arama bahanesiyle kentlerin planlarını çıkardığını, kentlerin konumunu ve surlarını incelediğini, buralarda bulunan birliklerle ilgili bilgi topladığını, en küçük ırmakların bile nereden geldiğini bilmek istediğini fark ettiğini ima ederek bütün bunların suç olduğunu anlatır.⁴⁹ Kitap sonuna kadar okunduğunda yazarın gerçekten de casusluk için Osmanlı ülkesine geldiği görülecektir. Yazar bitki bilimci gibi dolaşmaktadır; ancak gerçek niyeti casusluktur, Osmanlı ülkesi hakkında bilgi toplamaktadır. Şanslı olduğu için yakılmaktan kurtulmuştur.

Uzunçarşılı Tarihinde casuslara kafa kesme (boynunu vurma) cezasının verildiğinden bahsedilmektedir. “III. Mustafa (1757-1773) tebdil-i kıyafet gezerken gördüğü sefaret tercümanlarından birisinin kimliğini incelemiş, bunun devlet büyüklerinin konaklarına giderek devlet sırlarını öğrenip sefarethanelere haber verdiğini anlayınca hemen boynunu vurdurmuştur.”⁵⁰

Schweigger, Türklerin dinlerine hakaret edecek olanların ya yakıldığını ya da taşlandıığını nakleder.⁵¹ Gerlach ise Türkiye Günlüğü'nde Hz. İsa'ya hakaret eden bir Yahudi'yi Hristiyanların kadiya şikâyet ettiğinden, bunun üzerine Yahudi'ye taşlanma cezasının

⁴⁶ Süreyya Farukî, *a.g.e.*, s. 167.

⁴⁷ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 373.

⁴⁸ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 373.

⁴⁹ Joseph de Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 149.

⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 61.

⁵¹ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 205.

verildiğinden, ancak Müslümanların ve zengin Yahudilerin ısrarı üzerine, taşlanma cezasının para cezasına çevrildiğinden bahseder.⁵²

Zincire Vurma

Mal varlığını saklayanlar, savaş tutsakları zincire vurma cezasına çarptırılmıştır. Tournefort, Türklerin kafesteki hayvanları serbest bıraktığını ama kadınları eve kapattığını, esirleri (savaşta tutsak edilenler) zincirlediğini söylemekte, zincire vurma cezasını eleştirmektedir.⁵³

Fresne-Canaye Rumeli fenerinde önemli sayılan tutsakların ayaklarına ve gövdelerine ağır demirler takılarak, kandil dışında ışık yüzü görmeden ve kurtulmalık / para cezası ödeyerek asla serbest bırakılmadıklarını anlatır. Fransız büyükelçisi kulelerde bulunan hiçbir tutsağı kurtaramamış, padişahı yalnızca o ağır zincir yükünün biraz hafifletilmesine razı edebilmiştir. Gövdelerindeki zincirlerle hapis tutulan Fransız tutsakları için ancak birkaç pencere açtırılabılmıştır.⁵⁴

Resim 9. Mahkûm Kervanı⁵⁵

Schweigger, sınırlarda tutsak Hristiyanların şehirlerin içinden geçirilmesinden, mahkûm kervanından çok etkilenmiştir. Yazara göre bu durum yürekler acısı bir görünümdür. “Tutsaklar, boyunlarına geçirilen demir halkalar ve onlara takılı zincirlerle birbirlerine bağlanmış olarak, perişan bir hâlde peş peşe yürütülmüştür. Gözleri önünde öldürülen arkadaşlarının, yakınlarının kesilmiş kafalarını da bir mızrağın ucuna takılmış olarak taşımak ve Türkler tarafından ele geçirilmiş olan bayraklarını teşhir etmek zorunda bırakılmıştır.”⁵⁶

Fresne-Canaye de Stephan Gerlach da 16. yüzyılda Osmanlı ülkesine gelmiş, Fresne-Canaye II. Selim, Gerlach III. Murat devrini görmüştür. Fresne-Canaye zindanlarda zincire vurulan mahkûmların hâlini oldukça kötü anlatır, zindanlarda kurallara harfiyen uyulduğunu söylerken, Gerlach, zindanlarda rüşvetin alıp yürüdüğünü, parası olanın tutsaklıkta da her istediğini alabildiğini anlatır. Zindanlarda tutsakların, her ay birkaç duka rüşvet ödeyerek gardiyan başından izin alıp rahatça şarap, balık, et ve ekmeği satın aldığından bahseder.⁵⁷

⁵² Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 2, s. 621-3.

⁵³ Joseph de Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 64-155.

⁵⁴ Philippe du Fresne-Canaye, *a.g.e.*, s. 62-3.

⁵⁵ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 116.

⁵⁶ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 115.

⁵⁷ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 2, s. 520-683.

Resim 10. Mahkûmlar ve Gardiyanlar⁵⁸

Zina Suçu ve Cezası

Osmanlı Devleti zamanında zina suçuna, suçlunun mensup olduğu dine göre farklı cezalar uygulanmıştır. Bu yüzden zina suçu ceza türlerinden ayrı bir başlıkta ele alınıp değerlendirilmiştir:

Seyahatname yazarları, zina için verilen cezanın kadına ve erkeğe ayrı ayrı uygulandığını anlatırlar: Genellikle erkekler birkaç ay hapis ve para cezasıyla kurtulur; kadınsa başına işkembe geçirilerek bir ata ya da eşeğe ters bindirilir, eliyle atın kuyruğunu tutarak sokak sokak dolaştırılır. Yoldan geçen halk zina yapan kadını kırbaçlamış ve taşlamıştır. Böylelikle zina suçunu işleyenler öldürülme bile, taşlama cezası (recm) yerine getirilmiştir. Müslüman erkek Müslüman olmayan kadınla zina yaparsa her ikisi de necis işkembe cezasına çarptırılmıştır. Bu bir tür teşhir cezasıdır. Hristiyan kadınla Hristiyan erkek zinadan suçüstü yakalanmışsa sadece para cezası öderler. Eğer Müslüman bir kadının Müslüman olmayan bir erkekle zina yaptığı kanıtlanırsa, erkek Müslüman olup kadınla evlenmeyi kabul etmediği müddetçe her ikisinin de cezası ölümdür. Hayat kadınlarının dinî bayramlar dışında zina yapmasına ses çıkarılmaz ancak dinî bayramlarda, zina yapan hayat kadınları içi taş dolu torbalara diri diri konup çuvalın ağzı bağlandıktan sonra denize atılarak öldürülmüşlerdir.⁵⁹

Zina suçu hakkında ayrıntılı bilgiler veren Tournefort, zinanın Türkiye’de çok sert şekilde cezalandırıldığını, zina yapmış kadının yaşayıp yaşayamayacağına kocalarının karar verdiğini, kocalarının suçunu affetmediği kadınların içi taş dolu bir çuvala konarak denize atıldığını söylemektedir.

Yazar, kocasının affederek ölmesini engellediği kadınların da zina yaptığı kişiyle evlenmeye mecbur edildiğini, eğer bu kişi Hristiyan’sa Müslüman olmasının şart koşulduğunu, ancak bu şekilde evlendirildiklerini anlatır.⁶⁰ Zina suçunu ele alan seyahatnamelerin tamamında zina suçunu işledikleri sabit olan kişilerin öncelikle bir tür teşhir cezası olan necis işkembe cezasına çarptırıldığı anlatılmaktadır. Seyyahlar, zina suçunu işleyen kadının güzel mi çirkin mi olduğuna bakılmaksızın eşeğe bindirilerek köyün her yerinde dolaştırıldığı ve halkın zina yapan kadının üstüne çamur, tezek ve yumurta attığını aktarır. Necis işkembe cezasından sonra da zina yapanlar, servetleriyle orantılı bir para cezasını ödemişlerdir.⁶¹

⁵⁸ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 119.

⁵⁹ Crailsheimli Adam Werner, *Padişahın Huzurunda, Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, çev. Türkiş Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2011, s. 87; Michael Heberer, *a.g.e.*, s. 212-3; Joseph Tournefort, *a.g.e.*, s. 71-2; Metin And, *a.g.e.*, s. 229.

⁶⁰ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 71-2.

⁶¹ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 71-2; Crailsheimli Adam Werner, *a.g.e.*, s. 87; Michael Heberer, *a.g.e.*, s. 212-3.

Resim 8. Necis İşkembe Cezası: Zina suçu işlemiş bir erkek bir eşeğe ters bindirilmiş, başına işkembe sarılmış olarak ve eşeğin kuyruğunu tuttuğu hâlde sokaktan geçiriliyor.⁶²

Vecdî aşağıdaki beyitte mumu bir kadın, rüzgârı da onunla ilişkiye giren bir erkek olarak düşünmüş, mumun başına sönmesin diye kapatılan fanusu da başa geçirilen hayvan işkembesine (necis işkembe) benzetmiştir. O devirde gerçekten de kurutulmuş koyun işkembesi şeffaflaşmakta, ışığı içerden dışarıya kolayca yansıtmakta, sönmesin diye mumun üzerine kapatılarak fanus görevi görmektedir. Beyitte hem koyun işkembesinden fanus yapılması, hem de zina suçunu işleyenlerin necis işkembeyle cezalandırılması birlikte verilmiştir:

*Şem'ün bu gice rüzgâr itdi tebeh nâmûsını
Geydüirdi âhir başına işkenceden fânûsını (Vecdî)⁶³*

Crailsheimli Adam Werner, Müslüman bir kadınla birlikte olan Hristiyan bir erkeğin suçüstü yakalandığı ve suçu da kanıtlandığı takdirde hayatının tehlikede olduğunu, kendisine iki seçeneğin sunulduğunu anlatır: Ya dinini değiştirmeyip ölmeye razı olacak ya da Müslüman olacaktır.⁶⁴

Alttaki beyitte Tâcîzâde Cafer Çelebi, dünyanın lal taşının sevgilinin dudaklarını arzuladığı için taşlandığını, kan içinde kalıp renginin kırmızıya döndüğünü hüsn-i ta'lil yoluyla anlatmış, zina imasında bulunarak taşlanma cezasına atıfta bulunmuştur. Beyitten yola çıkarak, Osmanlılar zamanında zina suçunu işleyenlere taşlama (recm) cezasının da verilmiş olduğu anlaşılmakta, ancak incelenen seyahatnamelerde recm cezasına rastlanmadığı için, bu cezanın yaygın olmadığı düşünülmektedir.

*Leb-i cân-bahşuna öykündi diyü la'l-i cihân
Sengsâr itdi kızıl kana boyandı bedeni (Tâcîzâde Cafer Çelebi)*

Michael Heberer İstanbul'da yaşanan üzücü bir olaydan bahsetmekte, yazar bu olaydan hareketle Türklerde adalet mekanizmasının işleyişi, zina örneğinden yola çıkarak Türklerde suç ve cezaya bakışı incelemektedir. Yazarın anlatımına göre, dul kalmış genç bir Türk kadını bir Rum gencine âşık olmuştur. Nikâhsız beraberlikleri duyulunca ikisinin evlenmesi şart koşulmuştur. Ancak Hristiyan genç Müslüman olmayı reddettiği için kanunen evlenmeleri yasaktır. Dul kadının zengin ve itibarlı biri olan babası, devlete para cezası ödeyerek meseleyi kapatmak istemiştir. Rum genci, Müslüman olmayı kabul etmediği için evlenememişlerdir. Dul kadına ve Rum sevgilisine bundan böyle birlikte olmamaları, aksi takdirde çok büyük bir cezaya çarptırılacakları bildirilmiştir. Ne var ki bütün uyarılara rağmen genç kadın bir türlü Rum

⁶² Metin And, *a.g.e.*, s. 229.

⁶³ Neslihan İlknur Koç Keskin, *a.g.t.*, s. 1096.

⁶⁴ Crailsheimli Adam Werner, *a.g.e.*, s. 87.

gencinden vazgeçememiş, ikisi de suçüstü yakalanıp zindana atılmıştır. Babası kızını korumaktan vazgeçtiği için, babanın rızasıyla devlet olaya el koymuştur.

Zina yapan Türk kadını ile Rum delikanlı zindandan çıkarılıp eşeğin üstüne birbirlerine ters vaziyette bindirilerek necis işkembe cezasına çarptırılır. Kadın eşeğin yularını, erkek kuyruğunu tutarak şehrin tüm ana caddelerinde dolaştırılırlar. Denizin kenarında, balık pazarının olduğu yerde Rum delikanlı çırılçıplak soyulmuş, üzerinde sadece kasıkların örtten bir bezle, alt iç çamaşırı ile bırakılmış. Elleri, ayakları arkadan bağlı vaziyette demir bir kancaya canlı olarak asılmış. Çengel gencin kaburgalarını delip vücuduna saplanmış, Rum delikanlı genç olduğu için hemen ölmemiş, kadının gözlerinin bağlandığını, denizde boğulduğunu ve cansız bedeninin ailesine teslim edildiğini görmüş. Bu acı olaya tanık olan genç çengele asılı vaziyette üç gün yaşamış. Gencin daha fazla acı çekmesine dayanamayan yakınları, bekçilerden birini parayla kandırıp suçlunun ferahlaması için ağzına sirke akıtacağını söylemiş, sirke yerine zehir içirilen delikanlı dördüncü gün ölmüş ve daha fazla işkence çekmekten kurtulmuş. Heberer duyduğu bir olayı anlatmaktadır. Her ne kadar olayın içine rüşvet karışmışsa da yazar, büyük suçları işleyenlerin kaçınılmaz sondan kurtulamayacağını söyleyerek olayın devamını şöyle bağlamaktadır:

“Bu olayı anlatmamın nedeni, Türklerin de ahlaka aykırı davranan kişileri cezalandırdıklarına dair bir örnek vermektir. Çünkü onların toplumunda her türlü ahlaksızlığa izin verildiği, zina, fuhuş ve hepsinden kötüsü- hayvanlarla cinsel ilişkide bulunmak gibi sapık davranışların yaygın olduğu kanısı hâkimdir. Oysa Türk toplumunda sadece bekârlar arasındaki yasadışı (ilişki) biraz daha hoşgörülle karşılanır ve çok ağır cezalandırılmaz ama Türk erkeklerinin ve Türk kadınlarının Hristiyanlarla ilişkiye girmesi kesinlikle affedilmez. Ben, Türklerin yalnız zinayı ve fuhuşu değil, hayvanlarla cinsel ilişkiye girmeyi de çok ağır biçimde cezalandırdıklarına, duruma göre suçlunun küreğe ve hatta ölüme mahkûm edildiğine tanık oldum. Hırsızlık, gasp ve cinayet de bundan daha hafife alınmamaktadır. Bu tür suçları işleyenler Türkiye’de, bizim Hristiyan ülkelerinde olduğundan daha ağır cezalara çarptırılıyor. Bu nedenle de orada böyle suçların işlendiği daha az duyulur.”⁶⁵

Gerlach Osmanlı’da, III. Murat devrinde rüşvetin yaygın olduğundan sık sık bahsetmektedir. Gene aynı yazar hapisten kaçan tutsakların yakalandıkları takdirde idam edildiklerini söyleyerek hapishanelerin 16. yüzyıldaki hâlini özetler.⁶⁶

Etle Tırnak Aralarına Uzun, Sivri Çubuklar Sokma; Ağzını Zorla Açıp Boğazından Aşağıya Bez Sallama; Vücudu Çarka Bağlayıp Germe; Çuvala Kızgın Kedi Atma Cezaları

Bu cezalar suçu itiraf ettirmekte kullanılır. Yine Stephan Gerlach, hırsızlık ya da cinayete suçlananları itiraf ettirmek için dokuz çeşit işkenceye maruz bıraktıklarını; zanlının sırtına, karnına, tabanlarına yüz sopa vurulduğunu; etle tırnak aralarına uzun, sivri çubukların sokulduğunu; zanlının ağzını zorla açıp boğazından aşağı su dolu ince temiz bir bez indirildiğini, daha doğrusu bu beze su akıtarak gövdesinin içinde dolmasını sağladıktan sonra bezi hızla dışarı çektiklerini anlatır. Bu durumda çoğu kez zanlının boğazından kan gelmiştir. Bazılarının da kollarını, bacaklarını çarka bağlayıp gererek ve daha buna benzer pek çok işkenceler yaparak tutukluyu itirafa zorlamışlardır. Hiç vakit kaybetmeden hemen arkasından suçluyu ya darağacında sallandırmış, ya kazığa oturtmuş veya çengele asmış ya da ayağına taş bağlayıp denize atmışlardır. Gizlice öldürülenler veya kirişle boğdurulanlar da bu son uygulamayla ortadan kaldırılmıştır.⁶⁷

Aşağıdaki beyitte işkenceyle suçunu itiraf ettirmek için zanlının etle tırnak arasına uzun, sivri çubukların sokulması anlatılmış.

*Çün lebünden şeker uğurladı şîrînlük anun
Zecr için dehr eli parmağına yürütdi kamış (Tâcîzâde Ca’fer Çelebi, G77/6)*

⁶⁵ Michael Heberer, *a.g.e.*, s. 212-3.

⁶⁶ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 2, s. 520-683.

⁶⁷ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 237.

Tâcîzâde Ca'fer Çelebi, gül yaprağını dağlama cezasında kullanılan kızgın damgaya benzetmiş. Eskiden ateşte kızdırılmış damgalarla suçlulara işkence yapılırdı. Şair feleğin kendisini yardan ayırıp kızmış na'le benzeyen gül yaprağı ile işkence yaptığını anlatıyor. Beyitte gül yaprağı ile ilgili benzetme unsurlarından yararlanılmıştır.

*Ca'ferâ gülşende kızmış na'ldür her berg-i gül
Yârdan ayru şikence virmege devrân bana (Tâcîzâde Ca'fer Çelebi)*

Stephan Gerlach, gerçek olması akla yatkın görünmeyen bir işkence yönteminden söz etmektedir: İtiraf etmeleri sağlanmak istenen kadınlar çıplak vaziyette geniş bir çuvalın içine sokulur, aynı torbaya kızgın bir kedi atılmış. Kadını tırmalayıp ısırarak kedi itiraf etmesi istenen kadına acı çektirmiştir. Yazar -miş'li geçmiş zaman kipiyle, yani görmediği, başkalarından dinlediği, kulaktan dolma bir olayı anlatıyor.⁶⁸

Adaleti Sağlamada Kanunu Uygulayanların Rolü

Osmanlı toplumunda güvenliği sağlamak subaşının ve onun yardımcıları olan aseslerin görevidir. Salomon Schweigger, Türklerde resmen cellatlıkla veya cezayı infaz etmekle görevlendirilmiş kimsenin olmadığını, bu işi subaşının yamaklarının ve aseslerin yaptığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Bunlar sayıca oldukça fazladır, şehir içinde dolaşır orada burada yolunda gitmeyen bir durum olup olmadığını denetler. Eğer sokaklarda birini yakalarsa, onu yargılar ve canı isterse de sopalatır. Yakalanan kişinin büyük bir suç işlediğinden, örneğin hırsızlık yaptığının veya adam öldürdüğünden kuşkulanırsa, onu hemen kancaya astırır. Türk hükümdarının kendi özel celladı veya infazcısı, gece gündüz her an el altında bulunması gerektiğinden sarayda yaşar.” (...) “Türkler adaleti yerine getirmekte çok gayretlidir. Bir güvenlik görevlisi olan subaşı, şehir içinde atıyla sürekli dolaşır durur ve büyük bir titizlikle tartıları, ölçülerini denetler. Eğer ekmeğın, tereyağının ve sıvı yağın yanlış ya da eksik tartıldığını saptarsa, bundan sorumlu olan tüccarları veya satıcıları ister Hristiyan olsun, ister Türk, zorla dükkânlarından dışarı sürükletir ve çıplak tabanlarına sopayla vurdurur. Herhangi başka bir uygunsuzluk fark ederse, bu da cezalandırılır. Subaşının yanında daima asesler, yardımcıları ve hizmetkârları bulunur. Onların başlıkları da yeniçerilerinkine benzer, fakat alınlarının üzerinde altından süsleri ve içine tüyler sokulan gümüş kaplama bir boru yoktur; yeniçeriler gibi güzel giysileri olmadığı gibi, onlar kadar bol para da almazlar, hiç durmaksızın kentin içinde oraya buraya koşuştururlar ve cezalandırabilecekleri bir suçlu bulmaya çalışırlar.”⁶⁹

Tournefort Seyahatnamesinde sağlam iddia ve kanıtlar içeren çok sayıda şikâyetle gelindiğinde kadınların da önce değnek cezasına, sonra da başka cezalara çarptırıldığından bahsedilmektedir. Suçluyu suçsuzdan ayırmakla görevli, başkalarına ceza kesen, adalet dağıtan kadılar da suç işleyince cezadan kurtulamamaktadır.⁷⁰ Yazar, Milos adasında Türk kadı dışında sadece Rumların yaşadığını anlatır. Adanın yöneticisi genellikle Rum'dur; geniş yetkilerle donatılmıştır, aşarı toplar, Türkiye'nin kentlerindeki yeniçeri ağası gibi insanları cezalandırma ve değnekletme hakkına da sahiptir.⁷¹

Şehrin dışında güvenliği yeniçeriler sağlar, onlar da şehrin içinden ve dışından sorumlu paşaya bağlıdır. Tavernier Seyahatnamesinde belirtildiğine göre, eşkıyaların saldırısından korunmak için bölgenin paşasından yardım isteyen kervanlara paşa, atlı askerlerini yollamaktadır.⁷² Yolcuları korumak için tedbir alan devlet adamları kadar yollarda haydutlarla işbirliği yapıp yolcuları soyan, hırsızları yakalamayan, kaçmasına göz yuman devlet adamları da vardır. Tavernier seyahatnamesinde iki yün balyasının içine samur kürk ve misk sakladığını, çadırında balyaları başının üstüne koyup uyduğunu, o uyurken hırsızların el çabukluğuyla balyaları çaldığını, yanındaki hizmetçilerin hırsızları bulmaya uğraşmadığını, paşaya şikâyet edilmesine rağmen hırsızların yakalanmadığını anlatır. Tavernier, paşanın haydutlarla ortaklık

⁶⁸ Stephan Gerlach, *a.g.e.*, C. 1, s. 275.

⁶⁹ Salomon Schweigger, *a.g.e.*, s. 204-7.

⁷⁰ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 67.

⁷¹ Joseph Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 131.

⁷² Jean Baptiste Tavernier, *a.g.e.*, s. 51.

içinde olduğunu, yapılan hırsızlıklardan pay aldığı için bu tür olayları duymazdan geldiğini, kapatmaya çalıştığını anlatmaktadır.⁷³

Sonuç

Bu makalede Osmanlı toplumunun sosyal yapısı hakkında dışarıdan bakan bir gözden yararlanılarak tespitler yapıp değerlendirmelerde bulunulmuştur. Seyahatnamelerde geçen cezaların bir kısmını gezginler, gözleriyle görmüş, bir kısmını da başkalarından duymuştur. Seyyahların “-di’li geçmiş zamanla”, “oldu, gördüm” gibi yüklemlemlerle anlattığı cezalar daha inandırıcıdır; duyduğunu, dinlediğini söylediği cezalara ise ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. Osmanlı dönemi gezginleri, suçtan ve cezadan, ilgileri oranında bahsetmişler ve bu şekilde yaşadıkları çağı tanımamıza yardım etmişler, sivil tarihin önemli bir parçasını açığa çıkarmışlardır. Elbette bu hâlleriyle seyahatnameler, oldukça öznel metinlerdir, taraflı bir bakışı yansıtır.

Seyahatname yazarlarının aktardıklarına göre kimi zaman subaşı ve asesler şehrin tüm sokaklarında gezip suçluyu yakalama işini; haraç toplamak, tehditle gasp etmek ya da rüşvet almanın bahanesine dönüştürmüşlerdir. Kolluk kuvvetleri 16. yüzyıldan itibaren rüşvet ve haraç kesme işinin içindedirler. Suçluyu yakalamakla görevli kişiler bizzat suçluya dönüşmüş, suç ortaklık etmiş ve devletin yetkili kişileri, adaletin sağlanmasını engeller duruma gelmiştir. 1573-1578 Yılları arasında Osmanlı ülkesini gezen Gerlach, “Türkiye’de yargı da akçeye yani paraya bağlıdır. Armağansız hiçbir iş yürümez.” diyerek tımarlı sipahilerin kendi bölgelerinde yaptıkları zorbalıkları, emirleri altında çalışan halkı aç bıraktıklarını, kadınların ırzına geçtiklerini; suçlarını örtmek için de paşaya rüşvet vererek cezalandırılmaktan kurtulduklarını anlatır.⁷⁴ Koçi Bey, IV. Murat’a sunduğu risalede toprak düzeninin bozulmasından, tımarlı sipahilerin babadan oğula geçerek liyakatin ortadan kalkmasından ve benzeri bozulmalardan bahsedip Osmanlı toplumunun bozulma sebeplerini en ince ayrıntısına kadar açıklamıştır. Osmanlı devlet düzeni, bizzat kanun koyucu ve uygulayıcılarının eliyle bozulmuştur.⁷⁵

Seyahatnameler boyunca devletin hukuk yapısındaki kötü gidişat gözlemlenebilmektedir. İncelenen yüzyıllarda her ne kadar kanunlara aykırı davranan kanun adamları olsa da kanunları titizlikle uygulayan memurlara da sıklıkla rastlanmaktadır. Görevini düzgün yapan kanun koruyucu ve uygulayıcılar, Osmanlı yasalarında belirtilen suçlara uygun cezaları vermiştir. Haraç kesen, rüşvet alan, halka zulmeden memurların da mal varlığına el konmuş, hatta rüşvet suçunu işlediği ispatlanan memur katledilmiştir. Uzunçarşılı, rüşvet vererek veziriazam olan ve makamda kaldığı süre içinde çok rüşvet alan Hadım Hasan Paşa’nın, III. Mehmed’in hocası Sadeddin Efendi’nin rüşvet defterlerini padişaha göstermesi üzerine katledildiğini yazmaktadır.⁷⁶ Gerlach Türkiye Günlüğü’nde adi suçlardan idamla yargılanan bir suçludan rüşvet aldığı için suçlunun kaçmasına yardım eden bir çavuşun, suçluyla birlikte asıldığını anlatmaktadır. Aynı olaydan Ahmed Mumcu da Osmanlı Devletinde Rüşvet adlı kitabında bahsetmektedir: Bir çocuğa tecavüz ettiği için tutuklanan mahkûm, tutuklanıp yargılanmak üzere bir divan çavuşuna teslim edilir ancak çavuşa rüşvet vererek kaçır. Mesele anlaşılınca suçlu ile birlikte çavuş 30.9.1575 tarihinde idam edilmiştir. Gerlach da aynı tarihi vermiş, bu olayın 30.9.1575’te olduğunu yazmıştır.⁷⁷

Seyahatnamelerde en ayrıntılı şekilde bahsedilen ve en çok geçen ceza türü sopa cezasıdır. Kürek cezasından Tournefort ve Thevenot ayrıntılı şekilde bahsetmiştir. Gerlach her türlü cezanın üstünde durup yorum yapmıştır. Buradan anlaşılacaktır ki, seyyahlar ilgilerini çeken konunun üzerinde ayrıntılı bilgi vermekte, ilgilerini çekmeyen bir konunun üzerinde

⁷³ A.g.e., s. 122-3, 131.

⁷⁴ Stephan Gerlach, a.g.e., C. 2, s. 616.

⁷⁵ Koçi Bey Risalesi, Kabalcı Yay., İstanbul 2010.

⁷⁶ Joseph de Tournefort, a.g.e., C. 1, s. 248; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. 3, Ankara 1988, s. 357.

⁷⁷ Stephan Gerlach, a.g.e., C. 1, s. 237; Ahmet Mumcu, Osmanlı Devletinde Rüşvet, Ankara 1985, s. 240.

durmamaktadırlar. Osmanlı Devleti'ni 15.-17. yüzyıllar arasında gezen seyyahların içinde suç ve cezalandırma yöntemlerini en ince ayrıntısına kadar inceleyen yazar, Stephan Gerlach'tır. Gerlach, Osmanlı Devleti ile ilgili dikkatini suç ve ceza üzerinde yoğunlaştırmıştır. Türkiye Günlüğü, adından da anlaşıldığı gibi günü gününe tutulan notları barındırmaktadır. Yukarıdaki örnekte de olduğu gibi anlattığı olaylar, çoğunlukla tarihî gerçeklerle de örtüşmektedir. Bugünkü dünyanın ve Türkiye'nin suçlulara verdiği cezalar, Osmanlı döneminin cezalarıyla karşılaştırıldığında Osmanlı döneminin cezaları çok korkunç görünebilir. Dikkatli bakmaların ve araştırmaların neticesinde anlaşılacaktır ki, cezaların bu kadar acımasız, sert oluşunun sebebi Osmanlı devletinin uçsuz bucaksız coğrafyasında suçluları korkutmak, caydırmak, suça meyilli insanları suç işleyemez duruma getirmek, suçu ve suçluyu yok etmek; adaleti temin etmek, toplumun huzurunu sağlamaktır. Divan şairleri yazdıkları şiirlerde toplumlarda olan bitenden bahsetmişler, bu arada suç ve ceza kavramını da benzetme unsurları, hüsn-i ta'lil gibi edebî sanatlar yoluyla divan şiirinde kullanarak yazdıkları şiirler yoluyla kendi çağlarına ışık tutmuşlardır. Bu çalışmada, suç ve ceza kavramı, divan edebiyatındaki şiirlerden yola çıkarak Osmanlı devletini gezmeye gelen yabancı seyyahların anlattıklarıyla birlikte araştırılıp değerlendirilmiştir. Edebiyat açısından incelenen bu konu, tarih ve ceza hukuku yönünden de araştırılmaya muhtaçtır.

Kaynakça

- Acar, İsmail, "Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası", *Türkler*, C. 10, Ankara 2002.
- Akdağ, Mustafa, *Celali İsyancıları 1550-1603*, Ankara Üniversitesi DTCF Yay., Ankara 1963.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri*, İstanbul 1990.
- Ali Ufkî Bey / Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun, Topkapı Sarayında Yaşam*, Kitap Yay., İstanbul 2013.
- And, Metin, "XVI. Yüzyılda Osmanlılarda Cezalar", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 3, İstanbul, 1 Nisan 1969, s. 32.
- And, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul, Kent- Saray- Günlük Yaşam*, YKY, İstanbul 2012.
- Ceylan, Ömür, "Divan Şiirinde Emniyet ve Asayiş Görevlileri: Sarhoşların Belahlıları, Muhtesib, Şahne, Ases", *Tarih ve Medeniyet*, İstanbul, Haziran 1996, S. 28, s. 37-40.
- Chardin, Jean, *Chardin Seyahatnamesi*, Kitap Yay., İstanbul 2014.
- Dostoyevsky, Fyodor Mihayloviç, *Suç ve Ceza*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016.
- Erim, Neşe, "Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları*, 4, 1984.
- Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, C. 1, YKY, İstanbul 1996.
- Farukî, Süreyya, *Devletle Başa Çıkmak (Osmanlı İmparatorluğunda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550- 1720)*, Alfa Yay., İstanbul 2016.
- Fresne-Canaye Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Kitap Yay., İstanbul 2009.
- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü*, 2 C., Kitap Yay., İstanbul 2010.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998.
- Heberer, Michael, *Osmanlıda Bir Köle-Brettenli Michael Heberer'in Anıları*, Kitap Yay., İstanbul 2016.

- İnalcık Halil, “Adaletnameler”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C.2, 1965, s. 3-4.
- Kılınç, Ahmet, “Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihi Açısından Yaptırım Türü Olarak Teşhir” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1-2, 2007, s. 1007-32.
- Koç, Keskin Neslihan İlknur, “Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb’ın Türk Kıyafetleri Albümü”, *Türkiyat Mecmuası*, 26/2, 2016, s. 247-65.
- Koç, Keskin Neslihan İlknur, *Sosyal Hayatın 17. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2009.
- Koç, Keskin, Neslihan İlknur, “17.Yüzyıl Osmanlı ve Amerikan Toplumlarında Zinanın İntikamı”, *Acta Turcica*, III/1-2, Ocak 2011.
- Lubenau, Reinhold, *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589*, Kitap Yay., İstanbul 2016.
- Mermer Ahmed, *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, AKM Yay., Ankara 1991.
- Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Rüşvet*, Ankara 1985.
- Nicolay, Nicolas de, *Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda*, çev. Şirin Tekeli-Menekşe Tokyay, Kitap Yay., İstanbul 2014.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimi Üzerindeki Rolü Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. IX, S. 1, Ankara 1976.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Şehirlerinde Mahkeme”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, Bülent N. Esen Armağanı, Ankara 1977.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yay., İstanbul 2000.
- Özkan, Ömer, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Türkiye Kitabevi, 2007.
- Öztekin, Özge, *Divanlardan Yansıyan Görüntüler, 18. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri*, Ankara 2006.
- Öztürk, Bahri, Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, Ankara 2006.
- Pero Tafur, *Pero Tafur Seyahatnamesi 1437-1438*, Kitap Yay., İstanbul 2016.
- Savaş, Saim, “Fetvaların Işığında Osmanlı Sosyal Hayatı Hakkında Bazı Tespitler I-II”, *Toplumsal Tarih*, C. 6, S. 30-31, İstanbul 1996.
- Schweigger, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. Türki Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2014.
- Tavernier, Jean-Baptiste, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, Kitap Yay., İstanbul 2007.
- Tavernier, Jean-Baptiste, *Tavernier Seyahatnamesi*, Kitap Yay., İstanbul 2010.
- Thevenot, Jean, *Thevenot Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktaş, Kitap Yay., İstanbul 2014.
- Tournefort, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktaş-Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul 2005.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara 1988.
- Werner, Crailsheimli Adam, *Padişahın Huzurunda Elçilik Günlüğü 1616- 1618*, Kitap Yay., İstanbul 2011.